

Пилипенда

Симо Матавуљ

(ИЗ ГОРЊЕ ДАЛМАЦИЈЕ)

Пилип Баклина спаваше, на огњишту, обучен, покривен хаљком, главом окренутом ка слабомпламену, који је лискао дно лонца, објешена о вериге. Запаљено смреково коријење давало је више дима него пламена; дим је плавио мрачну кућицу, дизао се под сламени кров, покушавајући да изађе кроз једини отвор на крову. Вјетар је сузбијао дим, те би се лице Пилипово намрштило, а промолили се крупни, жућкасти зуби под четкастим просиједим брковима. Кад би вјетар утолио, дим би уграбио прилику да се извуче, те се могаху разабрати: у једном углу кревет, испуњен сламом. али сав расклиман; у другом разбој и на њему неколико хаљина; према вратима кош и над њим нахерена полица са неколико комада посуђа; око огњишта још два-три лонца и толико трножних сточића. И то бјеше цијело покућанство!

У дворишту домаћица, Јела Пилипова, ситна жена, ружна, посматраше на позитку два бременица смрекових пањева, помијешаних са неколико ситних грабових цјепаница, што су њих двоје са великом муком за два дана насјекли и прикупили по забрежју, над селом. Вјетар је ландарао њеним зубуном и косом без повезаче, а она је намјештала пањеве, како ће товар изгледати већи.

У преградку гризао је Курјел, ситан, риђ, готово сијед магарац, танких ногу, сама кост и кожа. Над њим, на таванцу, бјеше сложен товар јечмене сламе, његова крма за цијелу зиму, а пред њим, на земљи, бјеше руковијет сламе, његов јутрењи оброк, који је он гризао лагано, готово сламку по сламку. Његов благи поглед био је управљен час на домаћицу час на пијевца и двије кокоши, што према њему чучаху, гледајући га жалостиво. Очеvidно он их је жалио, особито веселу и лијелу Пиргу, те би радо с њима подијелио своју сламу, кад би то за њих храна била.

Још двадесетак таквих кућица, па онда десетак повећих, то је село К. у горњој Далмацији. Село се разасуло на једном рубу равнице, под брежуљцима. Мала старинска православна црква, склонила се за најгушћом гомилом кућа, у средини. А у зачељу села, одвојена, зидала се велика, господска зграда, очевидно богомоља, која би доликовала каквој варошици, а не најсиромашнијем селу Петрова Поља.

Јела уђе у кућу, треснувши вратима. У исти мах и вјетар хукну јаче и пламен букву и вода у лонцу узаври, те се Пилип трже, сједе и погледа мутним очима око себе. Кад устаде да се протегне, тада се тек видје да је прави Пилипенда, како су га сељани звали, јер кад диже руке поврх главе, умало не дохвати шевар на крову! Бјеше кракат, дуга врата и обле главе. Беневреци на њему бјеху сама закрпа, а некада црвена капа, од плијесни црна, натакла му се до клепастих ушију. Кад зијехну, чинило се да ће прогутати лонац.

Јела извади из коша и стави пред мужа земљану здјелу, у којој бјеху око двије прегршти кукурузова брашна, већма црна, него жута. Пилипенда уздахну, одмахну главом, па захватив половину, сасу га у врелу воду, па мјешајом проврти кашу. Јела однесе остатак, а донесе неколико зрна соли и спусти их у лонац. Обоје стадоше гледати како кркља качамак, једући га очима. Најпослије Пилипенда скиде лонац, измијеша пуру и изручи је у дрвену здјелу. Па изиђоше обоје пред кућу да се умију.

Пошто се прекрстише, почеше полако, опрезно жватати, омјерајући несвјесно, брзо и кришом једно другом залагаје. Кад већ бјеху при крају, Јела ће:

- Јадна ти сам, што ћу!? Немам повезаче! Како ћу сјутра на причешће без повезаче?

Пилипенда слегну раменима, напи се воде, па изађе из куће. Жена изађе за њим. те натоварише магарца. Онда обоје стадоше као скамењени, посматрајући товар, магарца и кокоши. Поњекад, тренутно, сукобили би се њихови празни, тужни погледи, али би их

брзо одвратили. Тако изгледаху као два кипа, који оличавају глад и немоћ! Најзад опет ће жена, као за себе;

- Јадни ти смо, шта ћемо? За ово нећеш узети ни пет шестица, колико треба за брашно, а ја гологлава не могу на причешће, те ће се рећи да смо се и ми уписали!

Пилипенда пусти глас, који је наликовао на режање љута пса, па избуљивши кржаве очи на жену, запита кроз зубе:

- А хоћеш ли да се упишемо у ту... ту... вјеру?

- Сачувај Господе! - рече Јела устукнувши и прекрстивши се.

Онда Пилипенда уђе у магарећи преградак и донесе најбољу кокош.

Јела, ужаснута, викну:

- Ма зар Пиргу? Хоћеш да продаш Пиргу?

Пилипенда само рече: "Е, ја!" па дохвати дугачки штап и пође за магарцем.

Пут је водио мимо нову цркву. Пилипенда чу гдје га њеко озго зовну, али пљуну пут радника, па похита даље, преко њива.

Кад стигоше на колски пут, Пилипенда се осврте на планину Динару, која се бијељаше од снијега: тужним погледом прелети цијело Петрово Поље, које се црњаше у сухомразици; погледа жалостиво на сеоца што се нижу по рубовима и учини му се да види како по равни лети она страховита утвара, која већ, од четири мјесеца дави народ.

То је било зими године 1843. Због необично слабе љетине, још с јесени, завлада глад по горњој Далмацији. Пред Божић мало која кућа имађаше њешто жита, а због слабог саобраћала у оно вријеме, жито је споро долазило с мора у градове, а бездушни трговци ударише превелике цијене. Шумовити и сточни крајеви помагаху се којекако, продавајући дрва, хранећи се бијелим смоком, кољући стоку, продавајући је у бесцијење, али голо Петрово Поље, нити има шума, ни стоке! Кад се већ десило неколико смртних случајева од глади, онда опћина дрнишка, којој припада Петрово Поље, стаде оправљати и градити путове, плаћајући раднике кукурузом. Снажан и вриједан радник, као што бјеше Пилипенда, могаше зарадити пола оке кукуруза на дан, а толико бјеше доста за њих двоје, јер већ крајем љета отидоше им оба сина у Приморје, у најам. Али након неколико недјеља, опћина прекиде радове, а среска власт набави доста жита и поче га дијелити народу на два начина: католицима на почек (бива, да отплаћују на оброке у новцу, након нове љетине), православнима пак поче поклањати кукуруз, под погодбом да сваки кућни старјешина који буде примао исхрану мора пријећи у унијатску вјеру. Народ се смути. Агитација највише поче у К., гдје не бјеше друге вјере сјем православне. Стари изнемогли поп настојаше да оразуми своју паству, али баш знатније сељаци страх од глади нагна да се поунијате. То учинише капитан, ађунто, чауш (сеоски кнез, замјеник му и разносач службених листова) и још седам-осам домаћина. То се звало: "уписати се у царску вјеру!" Разумије се да је нововјерцима било забрањено улазити у православну цркву..

Пилипенда је ишао ка граду за својим старим Куријелом, који је набадао танким ножицама, споро одмичући. Али га Пилипенда ниједном не ошину, нити га је икада тукао, јер му жао бјеше свога старога и оданог помагача у ратовању за опстанак. Пилипенда пожали и јадну Пиргу, која једном зараколи и залепета крилима, покушавајући да се отме. Он јој рече: "Еј, моја Пирго, жао ми те, али ми је жалије себе! Оплакаће те Јела, ље!"

Дабоме да је Пилипенда на свој начин помало и размишљао о злом удесу, који снађе њега и остале и да је везивао на то њека своја кратка разлагања. То му се највише врзло по мозгу кад би тако за својим магарцем ишао у град, а све се натуривало у облику питања. Питао је Пилипенда бога:

- Бого мој, зашто ти шаљеш глад на људе, кад је мени, јадном тежаку, жао и стоке кад гладује!? И зашто баш шаљеш биједу на нас тежаке, који те више славимо него Лацмани, сити и објесни!? Али, опет, хвала ти, кад даде да смо ми најсиромашнији најтврђи у вјери, те волијемо душу, него трбух!...

У њеко доба Пилипенда чу иза себе тутањ корака; упореди се и пође с њим Јован Кљако. Бјеше то живолозан старчић, који је прије двадесет и пет година учествовао у шибеничкој буни против владике Краљевића, кад оно хтједе да поунијати православне Далматинце, а сад Кљако, под старост, ипак превјери! Назва бога Пилипенди и додаде:

- А, јадан Пилипенда, смрзну ли се?

- Валај да хоћу да се укочањим овђе, насред пута, не бих зажалио!

- А јадан, а што ти... а што се ти не би уписао?

Пилипенда одврати:

- Валај, нећу, па сад цркао од глади! А нећете дуго ни ви сви, па да вам је цар поклатио цијело Петрово Поље!

Кљаку и друтовима му Пилипенда бјеше живи, оличени пријекор; ипак се насмија и поче извијати:

- Ама, Пилипенда, болан, оразуми се и чуј ме! Не учинисмо ни ми то од бијеса, нити мислимо остати у поганији, него... знаш... докле изимимо, докле опасемо нејач и чељад, па онда ћемо лако!

Пилипенда пљуну.

- Ја не знам хоћете ли лако и како ћете, али знам да вам образ не опра нико, ни довијека, ни докле вам буде трага!

Кљако се намршти, те ће опором:

- Блејиш, Пилипенда, али ћеш и ти бити унијат прије Ускрса!

Пилипенда стаде и викну:

- Ја се уздам у мога српскога Риста! Ако ће ми помоћи, хвала му, ако неће и онда му хвала, јер ми је све дао, па ми све може и узети, и душу! А ти...

Кљако га прекиде.

- Мучи, Пилипенда, ја сам царске вјере!

- А, пасји сине, - викну Пилипенда измахнувши штапином... - чекај да ти притврдим ту вјеру!

Али Кљако побјеже.

Онда Пилипенда, изван себе од гњева, свом снагом удари Куријела. Овај стаде, окрете главу и тужно погледа господара, а Пилипенда се постидје, па га обузе жалост, те сједе на перваз од цесте и заплака се__